„Arhitektonsko naslijeđe - Prozori u prošlost, vrata u budućnost“

Arhitektonsko naslijeđe obuhvata brojne građevine, spomenike i urbane sredine koji svjedoče o različitom historijskom periodu, kulturama i utjecajima koji su oblikovali našu domovinu Bosnu i Hercegovinu. Ono čuva identitet (građevine su materijalni tragovi događaja, običaja i načina života), povezuje generacije (omogućava da današnje i buduće generacije razumiju i cijene prošlost) i privlači turiste (zahvaljujući dragocjenim građevinama).

Bosna i Hercegovina je bogata arhitektonskim naslijeđem (materijalnim i nematerijalnim) i zbog toga moramo razvijati svijest o njegovom očuvanju i prezentaciji svim budućim generacijama.

- Kao materijalnu baštinu koja je od velike važnosti za našu domovinu izdvojila bih:

1. Srednjovjekovne spomenike i utvrđenja:

- Stećci - srednjovjekovni nadgrobni spomenici, prepoznatljivi po ukrasima i natpisima. Nalaze se na više lokacija u BiH, a UNESCO ih je uvrstio na listu svjetske baštine;

- Tvrđave i utvrđenja kao što su Bobovac (kraljevski grad bosanske srednjovjekovne države), Jajce, Travnik i ostala utvrđenja koja su imala značaj u odbrani domovine.

2. Osmansku arhitekturu:

- Most Mehmed-paše Sokolovića u Višegradu je remek djelo osmanske arhitekture i UNESCO-va je svjetska baština,

- Džamije, hramovi, hamami i medrese kao i brojne zgrade iz doba Osmanskog carstva koje svjedoče o religijskom i kulturnom životu, npr. Gazi Husref-begova džamija u Sarajevu.

3. Austrougarsku arhitekturu:

- Zgrade iz perioda austrougarske vlasti (1878-1918), Vijećnica u Sarajevu, željeznička stanica kao i administrativne zgrade koje su građene u evropskom stilu i moderne infrastrukture.

- Nematerijalnu baštinu obuhvataju običaji, tradicije znanja, umijeća, jezik, muzika, ples i mnogi rituali koji se prenose s generacije na generaciju i koji su dio identiteta zajednica u BiH.

    1. Zmijski vez (iz sela Zmijanje kod Banja Luke, plava boja konca i geometrijski motivi),
    2. Konjičko drvorezbarstvo (rezbarenje drveta, izrada namještaja, složeni ornamenti i motivi),
    3. Branje trave ive na Ozrenu (vjerski i kulturni običaj)
    4. Umijeće izrade i sviranje tradicionalnog bosanskog saza (žičani instrument koji se svira širom BiH) su uvršteni u UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

    Pored navedenih, važni primjeri nematerijalne baštine su i sevdalinka, ganga, ojakanje, diple, kolo, razne narodne nošnje, tradicionalna jela i kuhinja, običaji za vjeske praznike isl.

Arhitektonsko naslijeđe u urbanim dijelovima Bosne i Hercegovine (BiH) predstavlja slojevitu i bogatu mješavinu stilova, koja odražava dugu i turbulentnu historiju ove zemlje. Kroz stoljeća, teritorij BiH bio je pod utjecajem različitih kultura i carstava - od Rimskog i Bizantskog, preko Osmanskog i Austro-

Ugarskog, pa sve do socijalističkog perioda u 20. stoljeću. Svaki od ovih perioda ostavio je prepoznatljiv trag u urbanom pejzažu bosanskohercegovačkih gradova.

1. Osmansko razdoblje (15. - 19. vijek) - Najizraženije u gradovima poput Sarajeva, Mostara, Travnika i Počitelja.

- Islamska arhitektura sa snažnim orijentalnim utjecajem
- Čaršije - gradske trgovačke jezgre s uskim ulicama i dućanima (npr. Baščaršija u Sarajevu)
- Džamije, medrese, hamami i tekije (npr. Gazi Husrev-begova džamija u Sarajevu)
- Stambena arhitektura - kuće sa visokim zidovima, avlijama i drvenim elementima (npr. Svrzina kuća)
- Mostovi - funkcionalni i estetski objekti, poput Starog mosta u Mostaru (UNESCO baština)

2. Austro-Ugarski period (1878. - 1918.) - Doveo je snažnu modernizaciju i evropske urbanističke principe.

- Uvođenje evropskih urbanih regulacionih planova
- Stilovi: historicizam, secesija, neorenesansa, neobarok
- Primjeri: Vijećnica u Sarajevu (pseudo-maurski stil) zgrade Gimnazije Mostar, Gradska banja/kupatilo u Mostaru, zgrada stare željezničke stanice u Banjoj Luci, zgrade u centru Sarajeva, Mostara, Banja Luke
- Razvoj infrastrukture – željeznice, pošte, škole, bolnice

3. Kraljevina SHS / Jugoslavija (1918. - 1941.) - Razvoj savremenije arhitekture u međuratnom periodu.

- Modernizam - funkcionalna arhitektura, bez puno dekoracije
- Stambeni blokovi, škole, javne ustanove
- Primjeri: Zgrada Narodne banke Bosne i Hercegovine u Sarajevu, zgrada Općinskog suda u Mostaru

4. Socijalistički period (1945. - 1990.) - Masovna urbanizacija, industrijalizacija i socijalna stanogradnja.

- Brutalizam, socijalistički modernizam
- Veliki stambeni blokovi i naselja (npr. Alipašino Polje, Dobrinja u Sarajevu)
- Spomenici NOB-u - umjetnički i arhitektonski značajni (npr. Tjentište, Partizansko spomen-groblje u Mostaru, Kozara)
- Kulturni centri, sportske dvorane, domovi kulture

5. Postratni period i savremena arhitektura (1996. - danas) - Obnova, rekonstrukcija i nova izgradnja - često bez jasne urbane vizije.

- Rekonstrukcija ratom porušenih objekata (npr. Stari most u Mostaru, Ferhadija džamija u Banjoj Luci)
- Savremeni poslovni objekti, tržni centri i stambene zgrade (staklo, čelik, beton)
- Pojava "investitorske arhitekture" - često zanemarujući kontekst i nasljeđe

Stilovi gradnje arhitektonskog nasljeđa u ruralnim dijelovima Bosne i Hercegovine predstavljaju vrijedan dio narodnog graditeljstva, koje je nastajalo kroz vijekove kao odgovor na potrebe svakodnevnog života, klimatske uslove, dostupne materijale i društveno-kulturni kontekst. Za razliku od urbanih sredina koje su bile pod jačim utjecajem stranih stilova i institucionalne arhitekture, ruralna

arhitektura BiH oslanjala se prvenstveno na tradicionalno znanje i lokalne resurse, što joj daje posebnu autentičnost i identitet.

1. Tradicionalna narodna arhitektura (vernakularna arhitektura) - Ova vrsta arhitekture nije rezultat djelovanja obrazovanih arhitekata, već se razvijala kroz praksu i iskustvo naroda.

- Funkcionalnost - objekti su prilagođeni načinu života i radu
- Lokalni materijali - drvo, kamen, blato, ćerpič, slama
- Ekološka održivost - savršeno uklapanje u prirodni ambijent
- Jednostavna gradnja - lako održavanje i obnova

1. Bosanska kuća (planinski krajevi: srednja i istočna BiH) - Najpoznatiji tradicionalni tip kuće.

- Donji dio često zidan kamenom (podrum), gornji dio od drveta (često bor ili hrast)
- Široki strehe i strmi krovovi (četverovodni, pokriveni šindrom ili ćeremitom)
- Velika drvena veranda (ćošak, doksat)
- Unutrašnji prostor podijeljen na "muški" i "ženski" dio
- Primjeri: kuće u Lukomiru, Umoljanima, planinskim selima oko Sarajeva i Travnika

2. Hercegovačka kamena kuća - Prisutna u krškim, sušnim krajevima južne BiH (npr. Stolac, Ljubinje, Ravno, Mostar - sela).

- Izrađena isključivo od kamena (i zidovi i krov)
- Debeli zidovi za zaštitu od vrućina
- Mali prozori, često bez stakla
- Krovovi na dvije vode pokriveni kamenim pločama (tzv. pločari)
- Kompaktna, niska forma kuće, često povezane s gospodarskim objektima

3. Posavska kuća (sjeverna BiH - Posavina) - Kuće u riječnim, nizinskim predjelima.

- Zidane od ćerpiča, blata i drveta
- Krov na dvije vode, pokriven slamom, kasnije crijepom
- Visoko podignute zbog poplava (često imaju prizemlje kao štalu)
- Verande i tremovi sa dekorativnom drvenarijom

4. Dinarski tip kuće (zapadna BiH - Krajina)- krajevi oko Bihaća, Drvara, Bosanskog Petrovca.

- Kombinacija kamena i drveta
- Jednostavna forma, bez mnogo ukrasa
- Gospodarski objekti (ambari, staje) često povezani s kućom
- Često pokrivene šindrom, sa izduženim krovovima

Pored stambenih objekata, značajan dio naslijeđa čine i pomoćni objekti i infrastruktura: ambari (za skladištenje žita, često drveni, na stubovima), čatrnja / bunar (za sakupljanje kišnice), mlinovi na vodi (uz rijeke i potoke), sušare za meso i voće, pčelinjaci, torovi, suhozidi i dr., a najpoznatija ruralna mjesta su: Lukomir (najviše stalno naseljeno selo u BiH na Bjelašnici), Počitelj (iako ima i urbane elemente, ima izrazit ruralni karakter), te Umoljani, Blagaj, Krekovi, Velika Kladuša (starija sela)

Arhitektonsko nasljeđe nije samo fizički trag prošlosti, ono je poput prozora u prošlost kroz kojeg možemo gledati na našu zajedničku historiju, kulturu i tradiciju, a može biti i sredstvo tolerancije i pomirenja ukoliko je okruženje spremno da ga prepozna kao vrijednost svih nas.

Zbog toga je od velike važnosti potrebno poduzeti mjere očuvanja i žaštite naslijeđa kroz:

- Edukacije i podizanje svijesti (škole, radionice, predavanja, izložbe),

- Konzervacija i restauracija (stručno održavanje i obnova objekata, pravilna rekonstrukcija oštećenih objekata, korištenje savremenih tehnologija - 3D skeniranja, digitalizacija dokumenata za očuvanje originala)

- Zakonodavna zaštita (donošenje i sprovođenje zakona o zaštiti naslijeđa, upisivanje naslijeđa na nacionalne i međunarodne liste - UNESCO, sprječavanje uništavanja zaštićenih lokacija)

- Učešće lokalne zajednice (uključivanje lokalnog stanovništva u očuvanje naslijeđa, podsticanje očuvanja zanata i vještina, promovisanje običaja kroz turizam)

- Održiv turizam (ograničenje broja posjetilaca u cilju očuvanja baštine, edukacija turista o pravilima ponašanja)

- Očuvanje nematerijalne imovine (snimanje priča, pjesama, običaja, jezika, podrška umjetnicima, zanatlijama, folklornim društvima, organizovanje festivala i radionica za prijenos znanja na mlade)

Čuvanjem i obnovom ovih objekata čuvamo i kolektivnu memoriju i identitet svih naroda u našoj domovini Bosni i Hercegovini.

Učenica: Iman Mahić II3,

Mentor: Munevera Slato

Gimnazija Mostar,

Mostar, Bosna i Hercegovina